

Р. Н. Савчак

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну архітектурного середовища

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА НАЦІОНАЛЬНИХ ТЕАТРІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬСЬКОГО ТЕАТРУ

© Савчак Р. Н., 2019

Окреслено розвиток архітектури національних театрів в Україні та у світі. Висвітлено особливості та відмінності розвитку архітектури театрів. Встановлено нові вектори розвитку архітектури національних театрів у майбутньому і нові типи будівель, які відповідають сучасним вимогам динамічного розвитку світу.

Ключові слова: архітектура польського театру; національний театр; розвиток архітектури театру.

Постановка проблеми

Театр змінювався протягом століть, але залишився невід’ємною частиною життя людей, без якої наше життя просто неможливо собі уявити. Зміни упродовж становлення українського театру вносили представники різних культур: польської, німецької, угорської, єврейської, австрійської, російської тощо. Кожна з цих культур доповнює одна одну і збагачує своїм колоритом. На території України залишилась велика кількість театральних будівель різних національних громад, зокрема польського театру. Усвідомлення великої цінності цієї спадщини потребує її дослідження і збереження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Напрямок “архітектура театральних видовищних просторів” як окреме відгалуження архітектурної науки сформувався доволі недавно, тому переважна більшість праць датується останніми десятиліттями, серед них роботи О. Анісімова, Г. Бархіна, В. Бикова, С. і Ю. Гнедовських, А. Гриманова, В. Єжова, М. Мосиної, Т. Портнова, А. Сафонова та ін. [1–4; 8; 10]. Серед сучасних науковців цією тематикою займається проф. В. Проскураков – праці вченого розкривають шляхи розвитку архітектури українського театру, а також Б. Гой – роботи науковця стосуються тематики архітектури єврейського театру на території України, О. Дудка – праці вченого висвітлюють історично-типологічні аспекти архітектури харківських театрів, Ю. Ямаш досліджує архітектуру театрів Львова кінця XVIII ст. – першої половини XIX ст. [16–17; 6; 9].

Праці З. Баран, О. Карліної, Г. Лужницького, М. Костриці стосуються питань українського театального мистецтва, але дають підґрунтя для такого дослідження [3; 11; 13]. Праці вищезазначених вчених окреслюють різні аспекти становлення та діяльності українського театру і перебування на території України театральних труп різних національностей, що сприяло загальному збагаченню і укріпленню української культури.

Постановка завдання

У статті досліджено розвиток архітектурного середовища та межі сучасного польського театру в Україні.

Виклад основного матеріалу

Театральне дійство є однією зі стародавніх форм емоційно-естетичної комунікації, своєрідною художньо-адаптаційною моделлю в освоєнні дійсності. Місцевий театр як культурна інституція завдяки своєму демократизму згуртовував навколо себе представників різних соціальних верств краю. Театральна культура повсякчас безпосередньо впливала на формування громадської думки, стилю мислення та поведінки людей. Театр постає перед нами як осередок мультикультурного спілкування різних народів, тим самим збагачуючи культурні надбання народу. Саме тому театр як практика публічних комунікацій відіграє важливу роль у формуванні свідомості певної культурної епохи [4]. У 1795 р. відкрито перший в Україні стаціонарний театр у Львові, в колишньому костелі єзуїтів. На Наддніпрянщині, де перші театральні трупи виникли також у XVIII ст., процес відкриття стаціонарних театральних споруд розвивався повільніше: у Києві перший стаціонарний театр з'явився у 1806 р., в Одесі – в 1809 р., в Полтаві – в 1810 р.

Театр відігравав значну роль у розширенні зони українсько-польських культурних контактів на території України XIX–XX ст. Як відомо, польські трупи кінця XVIII ст. – перших десятиліть XIX ст., коли власне український новий театр лише зароджувався, вступали у взаємодію з російським театром на Україні [15]. Наприклад, польський актор Юзеф Калиновський у Полтаві заснував перший професійний театр (1808 р.), який ставив тут вистави російською мовою до 1812 р., коли полтавська трупа перебралася до Харкова, де й залишилася на кілька років. Тож театральний смак українського глядача першої половини XIX ст. значною мірою формували польські та російські актори.

Західні регіони України, як і вся наша держава, у різні часи перебували під владою різних народів, а відповідно під впливом різних культур. З цих причин культурно-мистецький розвиток відбувався на перетині різних культур, вбирав яскраві барви запозичень, створював власну синергію. Для прикладу, серед львівських театральних споруд цікавим прикладом багатогранності та практичності є приміщення Львівського драматичного театру імені Лесі Українки (рис. 1).

Рис. 1. Львівський драматичний театр імені Лесі Українки

Історія цієї львівської будівлі, що тісно пов'язана з польською культурою, – яскравий приклад бурхливого розвитку міста на початку XX ст. У XVIII ст. ділянка, яку згодом займатиме споруда, належала монахам-августинцям, а у XIX ст. – костелу св. Анни. На поч. XX ст. архієпископ Юзеф Більчевський ініціює будівництво Католицького дому для Спілки католицьких товариств міста і добродійних закладів із заздалегідь запланованим театральним залом. За задумом ініціаторів будівництва, він мав стати центром пропаганди католицизму, котрий водночас був би клубом, театром, місцем молитви. У грудні 1908 р. розпочали будівництво за проєктом архітекторів Адама Опольського та Ігнатія Кендзерського “в модернізованому середньовічному дусі з використанням елементів готичної і романської архітектури” [7].

Будівля дому вражала масштабом використання новинок для того часу – залізобетону, штучного каменю і дахівки, змонтовано найновішу систему центрального опалення усєї будівлі, каналізацію і ефективне електричне освітлення, зокрема театрального залу, холу і сходових майданчиків. Перший поверх мав понад десяток просторих приміщень для крамниць зі складами. Театральна зала могла вмістити до 600 глядачів (420 крісел і до 200 місць для стояння). У партері розмістили також 14 лож і амфітеатр на 80 місць.

Відкриття Католицького дому відбулося 29 січня 1911 р. Як бачимо, ця театральна будівля, незважаючи на первісне призначення і етнічне спрямування, сприяла розвитку польського, російського та українського театрального мистецтва, останнє з яких утвердилось на теренах міста і стало його окрасою.

Серед яскравих прикладів театральної архітектури цього періоду варто відзначити Луцький драматичний театр, тепер – Волинський академічний обласний український музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка (рис. 2). Цей театр, який спроектувала у Києві в 1965 р. Олександра Крилова, відображав радянську архітектуру “відлиги шістдесятих”. У 1955 р. видали постанову “Об устранении излишеств в проектировании и строительстве”, яка передбачала максимальне спрощення декорування, використання простих, сучасних і дешевших матеріалів. Нова архітектура мала оперувати лаконічними формами, які би максимально здешевлювали будівництво.

Наведені вище приклади яскраво ілюструють шляхи створення та функціонування театральних просторів в Україні. Польська театральна архітектура унаслідок політичних та економічних реалій, на відміну від української, розвивалася багатогранніше. Театральні споруди тут переважно зводили для задоволення культурних запитів польського народу, окремих територіальних громад, без тоталітарних утисків і загальних напрямів забудови країни тощо.

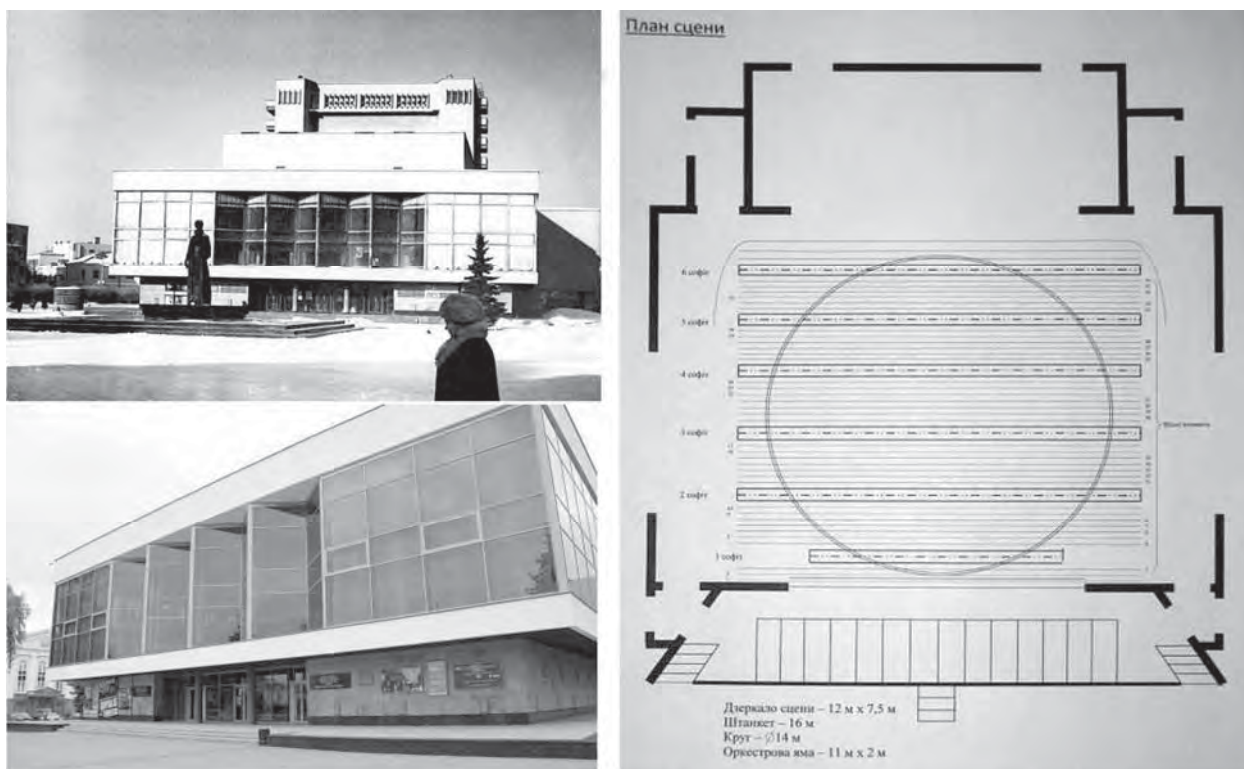

Рис. 2. Волинський академічний обласний український музично-драматичний театр імені Т. Г. Шевченка

За даними на 90-ті роки ХХ ст., в Польщі діяло близько 85 спеціально збудованих театрів – драматичних, музичних, лялькових. Найбільшими театральними містами були і залишаються Варшава (25 театрів) та Краків (4 театри).

Театри в Польщі мають різноманітну місткість, але найбільше камерних театрів – на 200–300 місць та середньої місткості – на 600–800 [16; 17]. Камерна схема побудови театрального простору в сучасному світі найкраще відповідає вимогам сучасного театрального мистецтва – надає можливість швидкої адаптації, змінності, поліфункціональності, тому не дивно, що вона домінує у польському театральному мистецтві. Яскравим прикладом архітектури театру цього типу можна вважати Польський театр імені Арнольда Шифмана (рис. 3) у Варшаві (Польський театр у Варшаві) – польський драматичний театр (проект Чеслава Пшибильського), із найсучаснішим технічним обладнанням на той час (перша в країні обертана сцена). Відкритий в 1913 р. за ініціативою Арнольда Шифмана. У 1944 р. будівля театру повністю згоріла. Відновлювальні роботи були виконані в найкоротші терміни, і театр знову відкрили 17 січня 1946 року. Ця споруда, побудована як класична театральна будівля середини ХХ ст., на початку ХХІ ст. якісно трансформувалася відповідно до вимог та запитів нового часу. З 2009 р. у театрі діє нова прекрасно оснащена камерна сцена, створена за останніми тенденціями в галузі архітектури театру з можливістю формування вільного простору. Частина місць розташована на платформах, які можуть вільно встановлюватися залежно від потреб режисера і театрального дійства. За різними варіантами зала може вміщувати від 97 до 177 глядачів. Сучасний інтер'єр поєднує в собі нестандартний підхід – бетон та скло із теплим пісковиком та дубом. Сцена також пропонує нові можливості – вона може бути закритою чи відкритою до аудиторії.

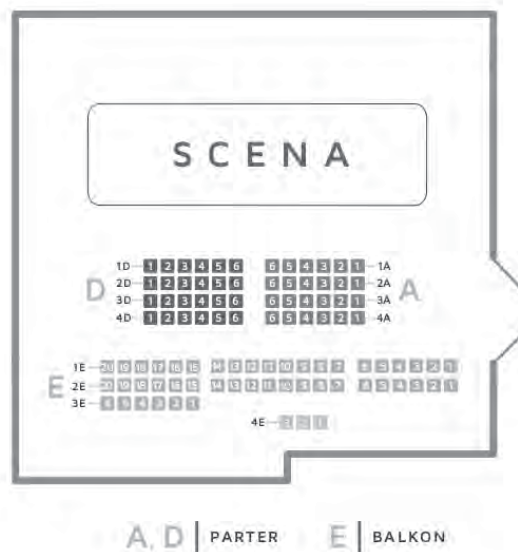

Рис. 3. Польський театр імені Арнольда Шифмана у Варшаві, камерна сцена

У багатьох міських театрах Польщі дотепер можна знайти класичну сцену-коробку, якою облаштовували театри у XVIII і на початку XIX ст. Особлива прикмета таких театрів – це ложі. І лише після Другої світової війни, коли на місці зруйнованих театрів почали зводити нові, концептуальні рішення ансамблю сцени і глядацької зали змінилися, стали функціональнішими.

Сучасні архітектурні й технічні принципи побудови театральних просторів сповідують принцип – форму визначає функція. Для прикладу, просторова сцена, яка нині активно обговорюється у театральній-дизайнерських колах і передбачає злиття сцени із глядацькою залю, а тому пропонує певну варіативність у організації простору залежно від вистави, не обов'язково є оптимальним рішенням для репертуарного театру, але її все частіше розглядають як основну.

Висновки

З наведених вище критеріїв можемо зробити висновки, що польське театральне мистецтво, як і польська театральна архітектура, на сучасному етапі активно розвивається і формує нові підходи до створення театральних просторів нових типів – багатофункціональних, цільових, практичних та зручних, типів будівель, які відповідають сучасним вимогам динамічного розвитку світу.

На відміну від польського, українське театральне мистецтво все ще перебуває у процесі трансформації від радянських традицій до вимог сучасності. У нових соціальних та естетичних умовах все частіше постає питання оновлення вітчизняного театру, необхідності пошуку нової мистецької мови та форми, яка б відповідала викликам сучасності. Нині в Україні діє понад 120 театрів державної, комунальної та інших форм власності. З кожним роком українське мистецтво здобуває все більше визнання у світі, але щоб вийти на цей європейський рівень, будь-якому культурному простору треба виробити стратегію свого розвитку. Необхідне й формування нових трендів, зокрема архітектурних.

1. Анисимов А. В. *Театры Москвы: время и архитектура* / А. В. Анисимов. – Москва: Московский рабочий, 1984. – 176 с.

2. *Архитектура советского театра* / Ю. Д. Хрипунов, Ю. П. Гнедовский, С. В. Гнедовский и др., ЦНИИЭП комплексов и зданий культуры, спорта и управления им. Б. С. Мезенцева. – Москва: Стройиздат, 1986. – 400 с.

3. Баран З. *Львів як осередок українського театального життя в 20-х рр. ХХ ст.* // *Lwów: Miasto. Społeczeństwo. Kultura.: we 2 t. / pod red. H. Żalińskiego i K. Karolczaka.* – Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1998. – Т. 2 : *Studia z dziejów Lwowa.* – S. 490–498.

4. Бархин Г. Б. *Архитектура театра* / Г. Б. Бархин. – Москва: Изд-во Акад архитектуры СССР, 1947. – 248 с.

5. Быков В. Е. *Архитектура открытых театров* / В. Е. Быков. – Москва: Гос. изд-во литературы по строительству и архитектуре, 1954. – С. 13–86.

6. Гой Б. В. *Україна і єврейський театр. Архітектурна складова* // *Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель: зб. наук. праць / під заг. ред. В. В. Куцевича.* – Київ: Київ ЗНДІЕП, 2006. – С. 81–84.

7. Горбачевський Т. *Польський театр у Львові в міжвоєнний період ХХ століття* // *Краєзнавство.* – 2012. – № 4. – С. 169–174.

8. Гриманов А. А. *Варианты создания открытых театров при реконструкции исторической застройки городов* // *Архитектура и градостроительство.* – 2006. – № 2. – С. 36–40.

9. Дудка О. М. *Традиції та новаторство в архітектурі харківських театрів* // *Коммунальное хозяйство городов.* – 2009. – № 90. – С. 81–86.

10. Ежов В. И. *Архитектура общественных зданий и комплексов* / В. И. Ежов, С. В. Ежов, Д. В. Ежов / под общ. ред. В. И. Ежова. – Киев: Вистка, 2006. – 380 с.

11. Карліна О. М. *Театральне життя у повітових містах Волинської губернії в першій половині ХІХ ст.* // *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Л. Українки. Історичні науки.* – Луцьк, 2013. – № 21. – С. 27–32.

12. Коморовський Я. В. *Умовах російської окупації. Польський театр на Волині, Поділлі та Київщині в ХІХ і на початку ХХ ст.* / Ярослав Коморовський // *Студії мистецтвознавчі.* – 2008. – № 3. – С. 78–86.

13. Костриця М. Ю. *Житомирський театр: міфи і реальність* // *Духовні витоки Житомирщини: наук. зб. “Велика Волинь”: пр. Житомир. наук.-краєзн. т-ва дослідників Волині.* – Житомир: М. Косенко, 2003. – Т. 22. – С. 96–103.

14. Кучерена С. М. *Польський театр на Волині* / С. М. Кучерена. – Луцьк: Терен, 2005. – 115 с.

15. Лужницький Г. *Український театр* / Г. Лужницький; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, кафедра театрознавства та акторської майстерності, Український вільний ун-т. – Львів: [б. в.], 2004. – Т. 1: *Наукові праці, статті, рецензії.* – 340 с.

16. Проскураков В. І. *Архітектура українського театру. Простір і дія* / В. І. Проскураков. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2001. – 564 с.

17. Проскураков В. Львівські театри. Час і архітектура / В. Проскураков, Ю. Ямаш. – Львів: Центр Європи, 1997. – 132 с.

18. Horbatowski P. Polskie życie teatralne we Lwowie w latach 1939–1946 / Piotr Horbatowski // Teatr Polski we Lwowie. *Studia i materiały do dziejów teatru polskiego.* – Warszawa, 1997. – S. 10–14

R. N. Savchak

Lviv Polytechnic National University,
Department of architectural environment design

THE DEVELOPMENT DIRECTIONS OF ARCHITECTURAL ENVIRONMENT OF NATIONAL THEATRES ON THE TERRITORY OF UKRAINE

© Savchak R. N., 2019

The article describes the development of the architecture of national theaters in Ukraine and in the world. The features and differences of the development of the theaters' architecture are highlighted. Establishment of new vectors for the development of the architecture of national theaters in the future and new types of buildings that meet the modern requirements of dynamic development of the world.

Theatre has been changing throughout the centuries but has always been an inseparable part in people's lives and it is impossible to imagine our life without it. The changes in establishing Ukrainian theatre were made by the representatives of various cultures: Polish, German, Hungarian, Jewish, Austrian, Russian etc. Each of these cultures supplements each other and enriches with its own colouring.

A big amount of theatrical buildings of various national communities is left in Ukraine. Understanding the considerable value of such heritage demands its researching and preserving. A local theatre, as a cultural institution, united the representatives of various social strata in the country thanks to its democratism. During all its time, theatrical culture had a direct influence on the formation of social opinion, style of thinking and people's behaviours. A theatre appears in front of us as a centre of multicultural communication between different nations and therefore, it enriches a cultural achievement of the nation.

Key words: the Polish theaters' architecture; national theater; the development of the architecture of national theaters.